

МОВНЕ ЗАКОНОДАВСТВО: ПЕРЕКЛАД КЛЮЧОВИХ ТЕРМІНІВ

Нинішній різнобій у принципах і практиці відтворення англійських імен має низку об'єктивних і суб'єктивних причин. Серед них важливу роль відіграє часткова українсько-англійська двомовність певних соціальних прошарків (працівників ЗМІ, зокрема електронних ЗМІ, офісних працівників, підлітків), що справляють відчутний вплив на усну писемну мовну практику.

Явища глобалізації і боротьба за панування в інформаційному просторі також накладають свій відбиток на міжмовні перетворення. Це видно на прикладі програм дистанційного навчання, газетно-журнальних видань, аудіо-, відео- та книж-

кової продукції, комп'ютерних ігор, концертної діяльності естрадних виконавців тощо.

Із суб'єктивних причин варто згадати принаймні дві: 1) відсутність правописної дисципліни, що виявляється в застосуванні відомчих та індивідуальних правописно-орфоепічних «стандартів»; 2) відсутність Національної комісії з питань правопису та відсутність ефективного механізму впровадження правописних норм у практику. Низка питань, пов'язаних з відтворенням власних імен, отримала неповне чи суперечливе висвітлення в чинному правописі. На деякі запитання, що виникають у перекладача-практика, правопис взагалі не дає відповіді. Спробуємо, принаймні частково, заповнити ці прогалини.

Насамперед відзначимо деякі особливості структури англійського імені. Зазвичай воно складається з особового імені, що має в англійській термінології декілька рівнозначних назв (first name, given name, Christian name) та прізвища (last name, surname, family name). До складу повного імені може також входити так зване «середнє ім'я» (middle name). Його наявність чи відсутність залежить насамперед від родинної традиції носія імені, а також від моди, яка нерідко впливає на вибір імені батьками при реєстрації новонародженого. Як зазначає Д. Крістал, в американській ономастичній традиції середнє ім'я здебільшого набуває вигляду абревіатури, що може бути самодостатнім компонентом і представляти не одне, а декілька імен, які чимось близькі чи подобаються батькам дитини. Таким чином, середнє ім'я фактично перетворюється в «середній ініціал», іноді цілком позбавлений ономастичного чи лексичного наповнення.

Мода на імена має в Новому світі свою специфіку. Навіть особове ім'я в деяких випадках може складатися з окремих літер чи однієї літери і бути за зовнішніми ознаками схожим на ініціал. Характерним прикладом є скандально відомий О. J. Simpson, гравець американського футболу і спортивний коментатор, заарештований за звинуваченнями в убивстві в 1994 р. Літери О, J є композитним особовим іменем, формою як офіційного, так і неофіційного звертання до носія імені. Як це не парадоксально, в структурі цього імені середній ініціал

відсутній, хоча за зовнішніми ознаками літера J може помилково сприйматися саме як такий структурний елемент. Для перекладу це має велике значення, оскільки способи передачі зазначених структурних елементів різні: особове ім'я і середнє ім'я здебільшого транскрибуються чи транслітеруються, а середній ініціал передається в ініціальній формі.

Особливу увагу при перекладі слід звернути на незбіги послідовності компонентів імені: в українській мові, зокрема в офіційно-діловому стилі, на першому місці часто перебуває прізвище, тоді як в англійському тексті першим завжди є особове ім'я. Деколи ігнорування цієї обставини призводить до хибної ідентифікації особи. Так американський колега одного з українських мовознавців, помилково сприйнявши ім'я по батькові за прізвище (last name), розпочав свій лист такими словами: *Dear Mr. Hryhorovych* (*шановний пане Григорович*).

Дуже поширеним є тип прізвищ (шотландського походження), що починаються компонентом **Mac-**, **Mc-**; він має в англійській орфографічній практиці кілька варіантів написання при тотожній вимові зазначеного компонента:

- *Paul McCartney* [mə'kɑ:tni], *William McKinley* [mə'kinli], *Carson McCullers* [mə'kaləz], *Douglas MacArthur* [mə'kɑ:θə];
- *Archibald MacLeish* [mə'kli:ʃ], *Shirley MacLaine* [mə'klein], *Edward Alexander MacDowell* [mə'kdaʊəl];
- *Mackenzie*, *Harold Macmillan*, *Macleod*, *Mackinder*.

В українському перекладі практикуються два способи відтворення таких імен:

- дефісний: *William McKinley* — *Вільям Мак-Кінлі* (Універсальний словник-енциклопедія. — К., 2006. — С. 758; далі — УСЕ), *Shirley MacLaine* [mə'klein] — *Шерлі Мак-Лейн*, *Carson McCullers* [mə'kaləz] — *Карсон Мак-Каллерс*;
- бездефісний: *Paul McCartney* [mə'kɑ:tni] — *Пол Маккартні* (УСЕ, 578), *Joseph Raymond McCarthy* [mə'kɑ:θi] — *Джозеф Реймонд Маккарті* (УСЕ, 578), *Edward McCracken* — *Едвард Маккракен* (УСЕ, 758), *R. McNamara* — *Р. Макнамара*, *J.J.R. Macleod* [mə'klaud] — *Джон Джеймс Рікард Маклеод* (УСЕ, 578), *Mackinder* — *Макіндер* (УСЕ, 577).

Характерною особливістю англомовного ономастикону, насамперед американського, є практика вживання гіпокористич-

них форм, зокрема усічених варіантів імен: *Al, Dan, Ed, Nick* тощо. В окремих випадках така форма може представляти усічені варіанти різних імен. Зокрема, в імені *Al Gore* (колишній віце-президент США) вона представляє *Albert*, в імені кіноактора *Racino Al* — форму *Alfredo*, в імені відомого гангстера *Al Capone* — форму *Alphonse*. Хоча в усіх наведених вище випадках повні форми українських відповідників англійських імен починаються на *A* (*Альберт, Альфредо, Альфонсо*), практика перекладу передає ці усічені імена по-різному: *Аль Пачіно, Аль Капоне* (УСЕ, 952), але *Ел Гор* (*Гор*).

Зазначимо принагідно, що чинний правопис спеціально не регламентує правил відмінювання таких імен. Як показує практика, палаталізовані форми залишаються невідмінюваними, напр.: ... *незадоволений зірками Робертом Де Ніро, Аль Пачіно і Джеком Ніколсоном* (Оглядач, 09.10.2007), а форма *Ел* відмінюється: *Заява в Куала-Лумпурі — перший пробний камінь американської дипломатії XXI століття, дипломатії Ела Гора* (День, 18.11.1998).

У нинішній практиці перекладу можна виділити такі основні способи передачі власних імен: транскрипція, транслітерація, використання традиційного ономастичного відповідника, калькування чи часткове калькування, «нульовий» переклад.

Практична транскрипція, на відміну від фонетичної, що застосовується для спеціальних лінгвістичних потреб і включає низку специфічних графем з надлітерними позначками тощо, використовує тільки ті знаки, які наявні в системі письма мови перекладу. Вона передбачає фонетичну імітацію оригінального імені засобами цільової мови. Оскільки фонологічні системи мов різні, то може йтися тільки про максимально наближене, а не цілковите відтворення того фонетичного образу імені, який воно має в оригіналі. Транскрипція в кількісному відношенні значно переважає всі інші способи відтворення власних імен. У деяких випадках при неможливості відтворення англійської фонемі прямим українським аналогом використовується як допоміжний засіб опора на графіку, тобто комбінований транскрипційно-транслітераційний підхід.

Транслітерація — це політерне відтворення засобами цільової мови орфографічної форми назви. Вона не передбачає

цілковитої співвідносності звучання в оригіналі й перекладі. Хрестоматійними прикладами транслітерації є *Лінкольн* (*Lincoln*), що насправді вимовляється [ˈlɪŋkən], *Ловелас* (*Lovelace*) — герой роману Самюеля Річардсона, вимовляється [ˈlʌvleɪs], *Холмс* (*Holmes*), що вимовляється [ˈhoʊmz], *Ватт* (*Watt*) вимовляється [ˈwɒt] і т. ін. Здебільшого транслітеровані форми — це релікти минулого. Сьогодні транслітерація менш поширена як самостійний перекладацький прийом, проте її елементи інколи використовуються разом із транскрипцією як допоміжний засіб, зокрема щодо передачі приголосних, наявних у графічній формі слова, але не озвучуваних при вимові, а також фонем, що не мають прямих аналогів в українській мові: *Beckham* [ˈbekəm] — *Бекхем*, *Sotheby* [ˈsoʊbi] — *Сомбі*, *Ernest* [ˈɜːnɪst] — *Ернест*, *Bird* [ˈbɜːd] — *Берд*, *Thatcher* [ˈθæçə] — *Тетчер* тощо. Нерідко транслітерацією передаються продуктивні ономастичні афікси та афіксоїди. Зокрема в префіксоїді **Мас-** (**Мс-**) складотворча голосна фонема редукована до [ə] і мала б за транскрипційним наближенням передаватися через **е**. Проте традиційно використовується транслітераційний підхід, завдяки чому цей елемент імені послідовно передається у вигляді **Мак-**: *Маккарті*, *Мак-Кінлі*, *Макдональдс* тощо. У деяких виданнях транскрибовані форми імен починають конкурувати з традиційними транслітерованими іменами, напр.: *Анна Булін* (*Анна Вольун*, невірна форма *Болейн*), *королева Англії*, *друга дружина Генріха VIII* (УСЕ, 62).

Традиційний ономастичний відповідник — це ім'я (найчастіше особове) з ономастичної системи цільової мови, що використовується як еквівалент англійського імені в перекладі. Як правило, ці імена етимологічно співвідносні. Значного поширення набуло використання традиційних відповідників при відтворенні імен британських та інших західноєвропейських монархів: королеви *Єлизавета* (а не *Елізабет*), *Анна* (а не *Енн*), *Марія* (а не *Мері*), королі *Вільгельм* (а не *Вільям*), *Карл* (а не *Чарльз*) тощо. Зрідка традиційні ономастичні відповідники зустрічаються в перекладах творів художньої літератури, наприклад ім'я героїні казки Люїса Керолла «*Аліса в Країні Див*», ім'я *Гораціо* в Шекспіровому «Гамлеті». За традицією також

передаються імена відомих діячів історії та культури: *Вальтер Скотт* (УСЕ, 1147), *Гораціо Нельсон* тощо.

Коли в англійському тексті використовуються «чужі» для англійської традиції імена (наприклад, італійські), відповідниками можуть ставати форми традиційного відображення в українському перекладі ономастикону цієї «третьої» (напр., італійської) мови. Прикладом можуть бути імена та прізвища головних героїв однієї з найвідоміших трагедій Шекспіра: *Romeo Montague* ['montəgju:] — *Ромео Монтеккі* і *Juliet Capulet* ['kæpjulet] — *Джюльєтти Капулетти*. Ім'я національного героя Швейцарії, що в англійському тексті має форму *William Tell*, отримує в перекладі традиційний відповідник — *Вільгельм Тель*.

Традиційні форми вживаються при відтворенні імен біблійних персонажів: *Isaac* — *Ісаак*, *Abraham* — *Авраам*; іноді за традицією давнозапозичені форми вживаються і щодо відомих постатей світової історії і культури, напр., *Ісаак Ньютон*, *Авраам Лінкольн*. У практиці новітніх часів такі імена здебільшого відтворюються через транскрипцію: *Isaac Asimov* — *Айзек Азімов*, *Isaac Stern* — *Айзек Стерн* (УСЕ, 1187) тощо.

Нерідко традиційні відповідники використовуються при відтворенні імен чи прізвищ слов'янського походження. Наприклад, прізвище відомого мовознавця *Chomsky*, що вимовляється англійцями як [чомскі], в українських текстах традиційно відтворюється з його слов'янського прототипу — Хомський. Імена українців діаспори також здебільшого передаються за допомогою традиційних відповідників: *John Fizer* — *Іван Фізер* (Сучасність. — 1991. — № 6. — С. 20), *Constantine Henry Andrusyshen* — *Костянтин Генрі Андрусишин*, *Михайло Найдан* — *Michael M. Naydan*, *George Grabowicz* — *Григорій Грабович*, *Vera Rich* — *Віра Річ* тощо. На початку ХХ ст. застосування традиційних відповідників було більш поширеним. У перевиданому в наш час посібнику Дорошенко Д. «Слов'янський світ у його минулому й сучасному» (Ужгород, 2005) бачимо низку прикладів, що ілюструють відмінний від сучасного підхід не тільки до відтворення слов'янських і неслов'янських антропонімів, але й стосовно деяких топонімів: ... *ідеї англійського богослова Івана Віклефа*; ... *ректор*

празького університету *Іван Гус*; ... заложення німецького університету в *Липську*.

Р. С. Гіляревський та Б. А. Старостін, не даючи спеціального коментаря щодо своїх мотивів, по-різному передають ту саму орфограму, яка виступає в одному випадку прізвищем, а в іншому — особовим іменем. Прізвище *Alexander* [ælig'za:ndə] вони пропонують передавати шляхом транскрипції — *Алеззандер*, а особове ім'я з такою ж вимовою й написанням — традиційним відповідником *Александр*.

Калькування чи часткове калькування — це покомпонентний переклад лексичних, а інколи й морфологічних елементів імен, що мають прозору внутрішню форму. У практиці перекладу цей прийом застосовується доволі рідко, оскільки він суперечить самій природі імені — ідентифікувати об'єкт, а не висловлювати поняття. Однак при відтворенні метафоричних імен історичних осіб, найчастіше монархів та відомих політиків, такий прийом є радше правилом, ніж винятком: *Вільгельм Завойовник* (*William the Conqueror*), *Річард Левове Серце* (*Richard the Lion Heart*), *Іоанн Безземельний* (*John the Lackland*), *Марія Кривава* (*Bloody Mary*), *Залізний Герцог* (*Iron Duke*), *Залізна Леді* (*Iron Lady*) тощо.

Зрідка калькування застосовується в перекладі імен літературних персонажів, наприклад: *Man Friday* — *П'ятниця* (у книжці Д. Дефо «Пригоди Робінзона Крузо»). Найбільшою мірою це стосується так званих «промовистих» імен, які є засобом характеристики персонажа і виступають передусім як стилістичний прийом, що несе змістову, оцінну, естетичну і т. ін. інформацію; ідентифікаційну функцію вони виконують, так би мовити, «за сумісництвом».

«Нульовий» переклад — безпосереднє залучення до тексту англійської орфограми, тобто збереження латиноалфавітної форми імені без перекладу. Такий спосіб набув значного поширення в Україні протягом останнього десятиліття, зокрема в пресі, на телебаченні, в рекламі тощо. На наш погляд, це негативне явище, яке не має поширюватися на тексти, призначені для широкого загалу. З певним застереженням таке використання можна допустити як додатковий засіб ідентифікації лінгвістичних об'єктів (власних назв, професійних термінів) у

науково-технічному і частково офіційно-діловому мовленні, у довідкових виданнях. Цитування англійського оригіналу має наводитися в дужках поряд з перекладним відповідником.

Як зазначалося, транскрипція — найпоширеніший спосіб передачі імен, що забезпечує впізнаваність і міжмовну ідентифікацію не тільки для фахівців-лінгвістів чи перекладознавців, й для пересічної особи, що володіє принаймні елементарними знаннями відповідних мов. З цим погоджується абсолютна більшість авторів підручників, посібників та наукових публікацій з перекладознавства, а також кодифікатори правописних норм. Однак щодо конкретних механізмів дії транскрипційного підходу суперечки не вщухають уже понад століття. Спробуємо проаналізувати найбільш спірні випадки та запропонувати свої варіанти їх розв'язання.

До найскладніших завдань у відтворенні голосних фонем належить вироблення правил передачі звука [æ], що не має прямих аналогів в українській мові. На слух він нагадує українцям щось середнє між голосними [a] та [e], тому в абсолютній більшості випадків передається однією з цих літер. Донині не вироблено якихось критеріїв застосування кожної з них для тих чи інших позицій чи залежно від якихось інших системних міркувань. У тих випадках, коли іншомовне ім'я не має в українській мові традиційно закріпленої форми запису, вибір між [a] та [e] залежить, як правило, від суб'єктивних уподобань перекладача. У цьому сенсі українська правописна практика мало чим відрізняється від російської, під впливом якої вона формувалася протягом тривалого часу. Становище ускладнюється тим, що деякі імена допускають у мові оригіналу варіантну вимову з уживанням як фонем [æ], так і [ɑ:], що близька до українського [a], напр., *Adler* ['ædlə], ['ɑ:dlə].

У багатьох випадках вибір на користь [a] відбувається під впливом того, що відповідна морфема (коренева чи афіксальна) в структурі імені має грецьке чи латинське походження або пов'язана з біблійними іменами, тобто літері A в складі морфемі-прототипу відповідає український звук [a]: *Alex* ['æləks] — *Алекс*, *Adams* ['ædəmz] — *Адамс*, *Campeon* ['kæmpriən] — *Камп'юн*.

Чимало імен мають паралельні форми, насамперед у мовній практиці періодичних та окремих книжкових видань: *Clement Attlee* ['ætli] — *Клемент Аттли* (УСЕ, 1174), *Клемент Аттли* (Дзеркало тижня, 26.07—01.08.2003), *Клемент Еттлі* (День, 31.08.2006); *Sharon* ['ʃæron] *Stone* — *Шерон Стоун* (УСЕ, 1190), *Шерон Стоун* (Газета по-українськи, 22.12.2007), *Шарон Стоун* (Рівне вечірне, 19.05.2005), *Шарон Стоун* (Волинь, 21.07.2005). Деякі варіанти фіксуються й довідковими джерелами, наприклад прізвище відомої англійської й новозеландської письменниці *Catherine Mansfield* — *Кетрін Менсфілд* (*Мансфілд*), соліст ансамблю «Роллінг стоунз» *Мік Джеттер* (УСЕ, 1076) зустрічається також у формі *Мік Джаттер* (інтернет-енциклопедія Вікіпедія).

Спосіб відтворення [æ] не залежить також від наголошеності чи ненаголошеності складу, який утворює ця фонема: українські відповідники (**а**, **е**) зустрічаємо як у наголошеній — *Constant Lambert* ['læmbət] — *Лемберт*, *Blackwood* ['blækwud] *Блеквуд*, *Lancaster* ['læŋkəstə] — *Ланкастер*, так і в ненаголошеній позиціях — *Galahad* ['gæləhæd] *Галахад*.

Є підстави пропонувати для імен, написання яких не усталювалося традицією, пріоритетне уживання української літери **е** як засобу передачі англійської фонемі [æ]. Аргументи на обґрунтування цієї пропозиції такі:

- правописна практика останніх років виявляє більшу схильність до використання саме цієї літери;
- використання **е** сприятиме розподібненню орфограм з фонемою [æ], з одного боку, і фонемами [ɑ:], [ʌ], з іншого, що фонетично ближчі до українського [а], ніж англійське [æ].

Таким чином, у словах, які в аналогічних позиціях сьогодні використовують різні літери для відтворення [æ], слід застосувати уніфікований підхід і вживати всюди літеру **е**.

Слід визнати, що при використанні **е** можуть виникати омонімічні форми з іменами, які в англійській мові мають фонему [e]: *Addison* ['ædisn] і *Eddison* ['edisn]; *Enders* ['endəz] і *Anders* ['ændəz]. Аналіз показує, що при застосуванні в перекладі будь-якої з двох літер (**а** чи **е**) уникнути сплутування неможливо, однак сумарна вірогідність сплутувань при пропонованому нами підході (застосування **е** як основного засобу передачі [æ])

є нижчою в порівнянні з іншими способами передавання цієї фонему.

Специфічну тенденцію співвідношення транскрибованих і традиційних форм виявляють повні й усічені варіанти імен. Останнім часом в усічених варіантах помітно переважає тенденція використання **e** для відтворення фонему [æ], згадаймо хоча б відомого американського політика *Ела Гора* (*Al Gore*) та популярного письменника *Дена Брауна* (*Dan Brown*).

Випадки уживання в складі англійських назв буквосполучення **al** потребують особливої уваги, адже воно досить часто передає звукосполучення [ol] і має відтворюватися згідно з вимовою, напр., *Salisbury* ['solzbəri] — *Солсбери*, *Robert Altman* ['o:ltmən] — *Роберт Олтмен* тощо.

Перекладача не повинні дезорієнтувати окремі випадки написання цього буквосполучення, всупереч вимові, через **a**, напр., *John Dalton* ['dolt(ə)n] — *Джон Дальтон* (УСЕ, 361), *Baltimore* ['boltimə] — *барон Балтимор*, засновник *Меріленду*. Це рудименти давнішої традиції, коли перевагу надавали графічній, а не звуковій формі.

Фонема [ə:], що не має в українській мові прямого аналога, відтворюється здебільшого із застосуванням транскрипційно-транслітераційного підходу. У більшості випадків вона представлена сполученням англійської літери чи диграфа на позначення голосного плюс **r**, зокрема буквосполученнями **er**, **ir**, **or**, **ur**, **yr**, **aier**, **ear** і т. ін. Транслітераційний підхід виявляється в тому, що в українському записі використовується літера **p**, хоча в британському стандарті вимови фонему [r] тут немає; вона притаманна лише американському варіанту. Таким чином, *Shirley* ['ʃə:li] передається як *Шерлі*, *Murphy* ['mə:fi] — *Мерфі*, *Burns* ['bə:nz] — *Бернс*, *MacDaiermid* [mæk'də:mid] — *Макдермід*, *Byrd* [bɜ:d] — *Берд*, *Hearst* ['hɜ:st] — *Херст* тощо.

Як показують спостереження, найпоширенішим засобом передачі [ə:] є український диграф **ep**. До потенційних винятків з цього правила належать випадки, коли фонема [ə:] перебуває в ініціальній позиції. Тоді перевага може віддаватися не транскрипції, а транслітерації: *Irving* ['ə:viŋ] — *Ірвінг*, *Keith Urban* — *Кіт Урбан* (Україна молода, 29.11.2007).

Окремо варто спинитися на редукованому голосному [ə], який за своєю фонологічною природою завжди перебуває в слабкій (ненаголошеній) позиції. Він також не має прямого аналога в українській мові. У більшості випадків допоміжним засобом при його передачі є опора на графіку, інакше кажучи, в перекладній формі відтворюється той фонетико-графічний прототип, редукованим виразом якого виступає в кожному конкретному імені англійська фонема [ə]. Напр., у словах *Calgary* ['kælgəri], *Galahad* [gæləhæd], *Sugar* ['ʃugə] і т. ін. таким прототипом є англійська **a**, відповідно маємо українське *Калгарі*, *Галахад*, *Шугар*. В іменах *Blackstone* ['blækstən], *Reston* ['restən] і т. ін. фонетико-графічним прототипом є **o**, що набуває відображення і в орфограмі перекладу — *Блекстон*, *Рестон*.

У деяких випадках редукований голосний може в українському перекладі ставати випадним, так як це трапалося, наприклад у формах *Рузвельт* (пор. *Roosevelt* ['rouzəvelt; 'ru:zəvelt]), *Рокфеллер* (пор. *Rockefeller* ['rokifelə]). Іноді навпаки, звук, редукований в англійській назві до нуля, отримує відображення в українській орфограмі: *Russel* ['rasl] — *Рассел*, *Carson* ['kɑ:sn] *Карсон* тощо. В останньому випадку є сенс говорити про використання при відтворенні фіналі транслітераційного підходу. Традиційне для українців сприйняття звука й букви як єдиного диференційно-знакового знаряддя позначається на результатах перекладу.

На наш погляд, при відтворенні фонем [ə] варто враховувати графічні особливості назви в оригіналі. Зокрема це стосується фіналей, оскільки саме тут тенденція відтворювати [ə] з опорою на графіку найбільше усталилася в перекладацькій практиці.

Окрему групу фонем складають дифтонги — тип голосних, якого немає в українській мові. При відтворенні дифтонгів [ai], [oi], [au] особливого різнобою не спостерігаємо — вони передаються через українські **ай**, **ой**, **ау**: *Michael* ['maikl] — *Майкл*, *Boyle* ['boil] — *Бойль*, *Browning* ['brauninj] — *Браунінг*. Переклад імен з дифтонгом [ei] виявляє дві основні тенденції. Перша, полягає в його передачі українською літерою **e**, тобто у відмові від імітації дифтонгічної природи фонем в мові оригіналу. Ця тенденція була поширена в минулому і представлена

здебільшого іменами, вимова яких усталилася декілька десятиліть, а іноді й понад століття тому: *Shakespeare* ['sheikspiə] — *Шекспір*, *Bacon* ['beikən] — *Бекон* (УСЕ, 125), *Chamberlain* ['tshembəlin] — *Чемберлен*, *Mark Twain* ['twein] — *Марк Твен*, *W. Jacobs* ['džeikəbz] — *В. Джекобс* (Всесвіт. — 1988. — № 10. — С. 102) тощо. Друга тенденція зводиться до імітування дифтонга буквосполучкою **ей**: *Вільям Бейсі* (*Basie*) (УСЕ, 124), *Дейвід Бекхем* (УСЕ, 125).

Застосування того чи того підходу зумовлене спонтанним суб'єктивним вибором перекладача, радше ніж якимись принциповими міркуваннями. Важко знайти власне лінгвістичні причини, що зумовили розбіжності відтворення дифтонга [ei] в іменах *В. Джекобс* (Всесвіт. — 1988. — № 10. — С. 102), *Мактаггарт Девід Фрезер* (УСЕ, 758) та *Девід Лодж*, з одного боку, і *Джеймс Джойс* та *Дейвід Бекхем* (УСЕ, 125), з іншого.

У минулому також діяли різні тенденції відтворення фонем цього типу. Наприклад, ім'я класика американської літератури *Mark Twain* з'являлося на обкладинках його українських перекладів у незвичній для нас формі: *Твейн М. Князь і жебрак* (Пер. В. Держирука). — Львів, 1908; *Твейн М. Подорож капітана Стормфільда на небо* (Пер. Ю. Сірий). — К., 1909. Є поодинокі випадки, коли ім'я не транскрибувалося, а транслітерувалося, тому дифтонг [ei] представлений українською літерою **а**, напр., *Baden-Powell* ['beidən...] — *Баден-Пауелл*, *Stanley Kramer* ['kreimə] — *Стенлі Крамер*.

При відтворенні імен з дифтонгом [ou] спостерігаємо аналогічні тенденції: з одного боку передача за допомогою українського монофтонга [o], а з іншого — імітація дифтонга буквосполученням **оу**. Першу тенденцію можна також представити як транслітерацію, оскільки орфографічним виразником фонем [ou] є здебільшого англійська літера **о**, напр., *Aldos* ['oldous] *Huxley* — *Олдос Хакслі* (УСЕ, 1330), *Brigit Jones* ['džounz] — *Бріджит Джонс* (Україна молода. 11.06.2005.), *D. Defoe* [də'fou] — *Дефо*, *Woodrow* ['wudrou] *Wilson* — *Вудро Вільсон* (УСЕ, 244), *Jerome K. Jerome* [dʒə'roum] — *Джером К. Джером* тощо. Ця тенденція представлена більш давніми орфограмами.

Окремо слід зупинитися на відтворенні дифтонга [ou] наприкінці слова. Тут спостерігаємо помітну орієнтацію на спо-

сіб його графічної передачі в оригіналі. Зокрема, якщо дифтонг передається буквосполукою **ow**, то в перекладі здебільшого маємо **ou**: *Saul Bellow* [belou] — *Сол Беллоу* (УСЕ, 127), *Gwyneth Paltrow* — *Гвінет Пелтроу* (УСЕ, 954), *Charles Percy Snow* ['snou] — *Чарлз Персі Сноу*, *Harriet Beecher Stowe* ['stou] — *Гарріет Бічер Стоу* (УСЕ, 1190). У тих випадках, коли дифтонг представлений буквосполуками **oe**, **oa**, напр., *Edgar Poe*, *Ivanhoe*, український переклад частіше дає **о**: *Едгар По*, *Айвенго* тощо. Тут ідеться радше про тенденцію, ніж правило, оскільки мають місце й приклади, що не вкладаються в зазначену вище схему *Alan Sillitoe* ['silitou] — *Алан Сіллітоу*, *Woodrow* ['wudrou] *Wilson* — *Вудро Вільсон* (УСЕ, 254), *Marlowe* ['ma:lou] — *Марло* (УСЕ, 772), *Henry Longfellow* ['lonʃelou] — *Генрі Лонгфелло*.

У минулому переважання транслітераційного підходу й хибне прочитання англійських імен спричиняли появу українських форм з імітацією англійського дифтонга [ou] там, де його немає в оригіналі, зокрема в перекладі імені *Bernard Shaw* ['ʃo:], яке під впливом транслітерованої російської форми усталилося в українській мові як *Шоу*. За правилами «харківського» правопису (1928 р.) воно писалося *Шов* (у непрямих відмінках *Шова* і т. ін.). Сьогодні в деяких виданнях бачимо спроби оживити використання елементів цього правопису і, як наслідок, появу таких форм, як *Езра Павнд* (*Ezra Pound*), *Джон Овен* (*John Owen*), *Роберт Браунінг*. Такий підхід не відповідає сучасним тенденціям перекладу імен, і окремі спроби запровадити його в практику словникових видань видаються невиправданими, оскільки створюють передумови для збільшення орфографічної плутанини. Наприклад, в Універсальному словнику-енциклопедії прізвище популярної авторки бестселерів *Джоан Роулінг* подається з відсиланням до *Ровлінг Джоан* (УСЕ, 1085), що виступає як основна форма цього імені. Водночас у цьому ж словнику є велика кількість імен, де вживається імітація англійського дифтонга [ou], в окремих випадках навіть там, де інші джерела цього не роблять, напр., *Джон Моузес Браунінг* (*John Moses Browning*), американський конструктор зброї (УСЕ, 173).

Випадки співіснування 'дифтонгічної' і 'монофтонгічної' репрезентацій фонем [ou] спостерігаються як в українській, так і в російській мовах: *Сесіл Джон Роудз* [Rhodes] (*Родс*),

Alexander Pope — *Поп (Поуп)*. На обкладинках книжкових видань прізвище автора вказується у формі *К.Дж. Ролінг* (Гаррі Поттер і таємна кімната / пер. з англ. В. Морозов. — К.: А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2002), у довідковому виданні вживаються форми *Роулінг* і *Ровлінг*, а в періодиці знаходимо і *Ролінг* (Книжник review. — 2007. — № 13—14. — С. 12), і *Роулінг*, і *Ровлінг*.

Зважаючи на тенденції, наявні в мовній практиці, та правописно-кодифікаційну пріоритетність транскрипційного підходу, найбільш доцільним способом нормативного відтворення англійських дифтонгів [ei], [ou] вважаємо їх орфографічну «імітацію» через українські буквосполучення **ей**, **оу**.

При відтворенні дифтонгів з другим компонентом [ə] у перекладі відбувається своєрідна фонетико-графічна реконструкція англійського **r**, що здебільшого наявне в орфограмі оригіналу, але озвучується тільки в американському варіанті англійської мови, а в британській літературній вимові цілковито редукується і в транскрипції відсутнє. Дифтонги [iə], [eə] здебільшого передаються через українські літери **i**, **e**, тобто шляхом фонетичного наближення українського відповідника до першого (домінантного) дифтонгічного компонента мови оригіналу плюс **p**: напр., *Sears* ['siəz] *Сірз*, *Sapir* [sə 'piə] — *Сенір*, *Baring* [beəriŋ] *Берінг* тощо.

Фонема [uə] відтворюється або шляхом імітації дифтонга в українській мові плюс **p**: *Poor* ['puə] — *Пуер*, *Doer* ['duə] — *Дуер*, *Cruel* ['kruə] — *Круел*, *Tour* ['tuə] — *Туер*, або за допомогою літери **y**, напр., *Missouri* [mi'zuəri] — *Міссурі*, *Highmoor* ['haimuə] — *Хаймур*, *Mour* ['muə] — *Мур*.

Фонетико-орфографічне спрощення не відбувається, як правило, з англійськими трифтонгами [aiə], [auə], [oiə]. Якщо до буквосполучення, яким передається дифтонг, входить літера **r**, то вона відображається і в українській формі: *Flier* ['flaiə] — *Флаєр*, *Liar* ['laiə] — *Лаєр*, *Dire* ['daiə] — *Даєр*, *Powell* ['rauəl] — *Пауєл*, *Flourmill* ['flauəmil] — *Флауєрмилл*, *Voyager* ['voiədʒə] — *Вояджер*.

(Продовження — у наступному номері).